

КАКВА СИСТЕМА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА РАДИКАЛИЗАЦИЯТА И ТЕРОРИЗМА НИ Е НУЖНА?

Йордан Божилов, председател на Софийски форум за сигурност

Климент Стойчев, студент в УНИБИТ

Едва ли някой би оспорил необходимостта от изграждане на система за превенция на радикализацията и тероризма в България. Въпросът е не дали, а какво трябва да изградим, така че да бъдем ефективни в противодействието на новите рискове и заплахи.

Редица Европейски държави са изправени пред опасността от нарастващия радикализъм и свързаният с него тероризъм. В последните години станаме свидетели на терористични атаки, извършени от граждани на Европейския съюз на територията на Европа, няколко хиляди европейци се сражават на страната на Ислямска държава, миграционите вълни създават условия за радикализация както на самите мигранти, но така и на европейските общества срещу „новите чужди“. Колко опасна може да бъде заплахата от радикализацията и кога и при какви обстоятелства радикализацията води до извършване на терористични атаки, кои са уязвимите групи от населението, как протича радикализацията и как да се противопоставим на това явление, са малка част от въпросите, които вече вълнуват държавите и общества в Европа. Рискът, свързан с радикализацията, е реален, и редица правителства въведоха системи за анализ и превенция. На общоевропейско ниво също се изграждат координационни механизми, като мрежата за споделяне на анализи и добри практики /RAN – Radicalization Awareness Network/.

Естествено се поставя въпросът как стои проблемът с превенцията на радикализацията и тероризма в България, доколко рискът от радикализация и тероризъм в нашата собствена държава е осъзнат от държавните органи и подготвена ли е страната като цяло да се справи с тази нова заплаха.

В края на 2015 година Министерския съвет прие Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма и План за нейното изпълнение. Двата документа представляват добра основа за дейността на държавни органи, органи на местната власт и неправителствения сектор за подготовка на страната да посрещне рисковете и за изграждане на система за превенция. Въпреки

приетите Стратегия и План, отделните министерства и ведомства все още не са разработили секторни политики и остава впечатлението, че не е изградена цялостна система за действие, обединяваща усилията на различните структури и организации. При провеждане на конференция през м. март 2016 година по проблемите на радикализацията на младите хора стана ясно, че редица министерства не разпознават радикализацията и тероризма като свой проблем и го считат за отговорност основно на МВР и ДАНС, поради което не са разработили свои секторни политики.

С цел да съдействат за изграждане на цялостна политика и система за превенция на радикализацията и тероризма, Центърът за изследвания по национална сигурност и отбрана към БАН и Софийски форум за сигурност организираха на 17 ноември 2016 година дискуссионна кръгла маса „Превенция и противодействие на рисковете от радикализация и тероризъм“. В кръглата маса участие взеха заместник министър-председателя и министър на вътрешните работи Румяна Бъчварова, заместник-председателят на ДАНС Олег Петков, заместник-министърът на отбраната Орхан Исмаилов, депутати, представители на различни министерства и ведомства, експерти от академичните среди и неправителствения сектор. Настоящият метериал се базира на изказванията, оценките и препоръките, направени от участниците в кръглата маса.

Всички участници в събитието се обединиха около мненията, че са необходими изследвания на проблемите на радикализацията и тероризма и анализ на риска за страната. Това ще позволи да се оцени готовността на държавата и обществото като цяло да се справи с тях и да се търсят комплексни дългосрочни решения.

България не е изолирана от проблемите, протичащи в световен мащаб, като в същото време в страната има потенциално уязвими групи лица, с които трябва да се работи по-задълбочено. В редица държави, както и в Европейския Съюз като цяло, се залага главно на превенцията и подготовката за защитата на критичната инфраструктура. Въпреки редицата терористични актове в Европа, не е направена цялостна оценка на ключови обекти на критичната инфраструктура на територията на Република България, които са потенциална цел на терористични атаки, с оглед предприемане на мерки за тяхното осигуряване и гарантиране на максимална безопасност на гражданите. Превенцията на радикализацията изисква обучение на „служители на първа

линия“ – лекари, учители, социални работници, полицаи по места, кметове и т.н., които биха могли да установят ранни прояви на различни форми на радикализация. За да бъде успешна дейността на държавата в превенцията на радикализацията и тероризма е необходим всеобхватен подход. Експертите и специалистите трябва да продължат работата си по анализа на рисковете и търсенето на решения на въпросите с радикализацията и тероризма.

Основни фактори, формиращи склонността за радикализация у един човек са икономическото и социално неравенство, но също така индивидуалното възпитание и образование. Изключително важно е да се направи оценка на религиозното образование в България, както и образованието, което се получава в чужбина. Трябва остро да се постави въпроса за това, какво цнания и нагласи се придобиват и да се създадат механизми за недопускане на радикализирането на представители на вероизповеданията чрез чуждестранни обучаващи институции. Поставя се въпросът за преосмисляне на спонсориране на обучението на българи чрез Дианет. Държавните институции трябва да бъдат достатъчно ефективни по отношение на контрола върху образователните програми, за да не проникват през тях радикални ислямски идеи. Експертите считат, че трябва да съществува списък на чуждестранни университети, които са признати от нашата страна, от които единствено да могат да идват духовни лица (имами и др.) и да се впишат в духовния живот в България. От значение за недопускане на радикални идеи е създаването на висш ислямски институт в България съгласно нормите на Закона за висшето образование.

Радикализацията се превръща от външна във вътрешна заплаха за обществото и трябва да гледаме на нея като на обща особеност на общественото развитие и глобалния свят в момента. Системата трябва да обхваща всички компетентни държавни органи по вертикала, но е важно да се развият хоризонтални връзки и отношения на различни нива. Местната власт трябва да бъде също ангажирана с превенцията и борбата с радикализацията, по подобие на ангажирането ѝ с проблемите на битовата престъпност. Много важно е да се обучават хората, които са отговорни за справянето с радикализацията, като тук се включват не само служители на службите за сигурност. Следва да се работи и от семейството и училищната скамейка. Местните власти също трябва да бъдат ангажирани. Борбата с тероризма иска общата воля на различните институции в държавата. Добри практики съществуват в държави като Великобритания /проектът „Превент“/ или Хорандия с приложения всеобхватен подход. И в двата случая е важно, че общата политика се

формулира на най-високо държавно ниво, но конкретната работа с хора, показали признаци на радикализация, се извършва на местно ниво, където пряко си взаимодействат органите на местната власт, представителите на министерствата и ведомствата по места, учители, педагози и местни неправителствени организации.

Експертите, участващи в кръглата маса считат, че България трябва да върви от моноинституционалност към полиинституционалност в подхода за праванция на радикализацията и тероризма, като изключително важно е да се изгради капацитет в различните сфери, като се започне със системата за обучение. На практика ние нямаме достатъчно подготвени кадри, които да разпознават и да противодействат на радикализацията. Ето защо е необходимо първо да се обучат служителите на първа линия /учители, лекари, социални работници, полицейски инспектори по места.../ да разпознават радикализацията, да умеят да комуникират с тези, които я провокират и да организират процеса по превенция или дерадикализация. Необходим е и капацитет в държавните институции по проблемите на радикализацията и тероризма. В тази връзка се проставя и въпросът с подготовка на кадри, което задача на образователната политика и висшите училища. Трябва да се разработят магистърски/бакалавърски програми за обучение на специалисти.

Не е необходимо България да започва всичко отначало и да измисля свой собствен механизъм за противодействие на радикализацията и тероризма. Важно е да почерпим опита на другите държави и да градим експертност чрез координация с тях. На европейско ниво вече е изградена координационна режа за превенция на радикализацията – RAN-Radicalization Awareness Network, чиято експертиза следва също да се търси. Институционално е необходимо да се създаде действащ координационен център по въпросите на превенцията на радикализацията и тероризма, в който да работят делегирани експерти от различни институции, обменящи на място информация и предлагащи решения. Отчитайки развитието на технологиите, е необходимо и добра работа в интернет пространството, в социалните мрежи, тъй като битката в момента се води на това поле. Основната битка е информационна. Тук са нужни изключително добри нови технологии и специалисти.

Опитът от последните години показва, че голяма част от успеха на терористични организации и радикални движения в привличането на нови последователи се дължи на активността им в интернет пространството и

социалните мрежи. Там е основното място за набиране на бойци и пропаганда. Ако загубим битката в интернет пространството, винаги ще бъдем крачка назад. Несъмнено, въпросът с радикализацията трябва да намери мястото си и в Закона за вероизповеданията. Държавата трябва да се намеси във финансирането на духовното образование и като цяло да присъства поубедително в този сектор. Понастоящем, в районните инспекторати по образованието няма достатъчно подготвени хора, които да се занимават с проблематиката на радикализацията в ислямските учебни заведения. Висшият ислямски институт не е регистриран по закона за образованието, а по Закона за вероизповеданията, което ограничава контрола над него по линия на Министерството на образованието и науката. Много от изказалите се експерти акцентираща на ключовата роля на Министерството на образованието и науката в превенцията на радикализацията и тероризма и по-специално на средното образование. Училищните преподаватели трябва да бъдат обучени по проблемите на радикализацията и тероризма, да работят с потенциално уязвими групи или да работят с деца, проявяващи ранни форми на радикализация. Като се има предвид, че училищата могат да бъдат цел на терористични и други нападения, персоналът в училищата трябва да знае как да действа при терористичен акт. Тъй като това са деликатни въпроси е необходимо да се направи дискусия с експертната общност.

В глобалния свят терористичната пропаганда намира благоприятна почва у уязвими групи или лица. Рискът от радикализация и тероризъм в България е относително нисък, но съществува, като основен рисков фактор са проблемите с разединението и липсата на интеграция на определени групи. Службите за сигурност са централизирани структури, които действат по правила и имат нормативно определени инструменти за работа, но терористичните структури не действат по тези правила. Установяването на саморадикализиращи се елементи остава основно предизвикателство пред всички служби и трябва да се работи в тази посока.

Важно за България е да изгради строга и работеща система на органи и структури за превенция на радикализацията и тероризма. Съветът по сигурността към МС може да осъществява координация по отношение на превенцията от радикализация. Необходимо е постоянно наблюдение и анализ на процесите, ставащи у нас или в световен мащаб. Със съществуващите ценности и механизми на Европейската общност, европейските общества се оказват в позиция, в която се улеснява движението и действията на хора,

целящи да разрушат тези ценности. Изключително важно за превенцията на радикализацията и тероризма е привличането на неправителствения сектор, което дава възможност да се организират и провеждат изследвания, да се работи с хора от рискови групи.

Часто от изказалите се експерти считат, на база на техни изследвания, че се наблюдава изявена радикализация при подрастващите представители на мюсюлманската и ромската общности. Единственото нещо, което може да победи радикалния ислям, е умереният ислям.

Големи рискове идват при общностите с липса на идентичност (които копнеят да си отговорят на въпроса "Кой съм аз?"). Нужно е да се установи на държавно ниво система от мерки за противодействие на радикализацията и тероризма. Когато искаме да правим превенция, трябва да минем на ниво "човешка психика". Битката, която се води с радикалния ислям, е асиметрична. Радикалният ислям работи на ниво психика. Когато общностите на диаспорите бъдат "гетоизирани", нещата стават криминални. На ниво превенция трябва да се мисли в политически план. Когато липсва социализация на диаспора, не можем дори да говорим за интеграция. На европейско ниво няма разбиране на един основен проблем: Фактът, че европейските държави са секуларни, докато ислямът е изцяло теокрация. Религията не може да управлява светския живот и държавата не може да управлява религиозния.

Проблемът за капсулизацията и маргинализацията не е решен. Аспект на превенция е и позитивната дискриминация. Трябва да се инкриминира действието "подстрекаване към тероризъм". Безкритичното прилагане на мерки води до обратния ефект: вместо да имаме по-образовани и интегрирани общности, ние имаме обратното. В стремежа си да дадем права и възможности, постигаме обратен ефект. Издигаме стени, за да се дадат права, а това е недопустимо. Необходим е мрежов и интердисциплинарен подход с участието на всички институции. Трябва да се намери достъпен език за работа с евентуално радикализиращите се хора. В България проблемът с радикализацията не идва от мигранти, а от социалната сфера като цяло. Ние трябва да предлагаме алтернативи пред хората, които се радикализират.

За да се създаде адекватна и добре действаща система е необходимо да се направи преглед на нормативната база и да се създадат необходимите регламенти.

Сериозни упреци от страна на медицински експерти бяха отправени към готовността на системата на здравеопазване за действие при терористични актове или ситуации, при които има сериозен брой жертви. Според специалисти проблемът на здравеопазването е липсата на всякаква вертикална синхронизация. При тероризма основният обект на терор е човешкото тяло затова действията в условията на спешност са ключови за спасяване на хората. Здравната система е в състояние на несъответствие между "наличен ресурс" и "необходим ресурс", което означава криза. Трябва да се изготвят два плана: един за евентуално нападение и действие в рамките на здравно заведение и втори за ролята на здравните институции при извършен терористичен акт. Трябва да се въведат работещи подходи за подготовка на медицински специалисти при такива инциденти. Има разработени от български специалисти протокол за цялостни медицински действия при един такъв атентат, но като цяло системата и отделните лекари, заведения и Министерството на здравеопазването не са готови за действия. Понастоящем няма нито едно спешно звено, което да отговаря на медицинските стандарти и ако се случи инцидент, последиците ще бъдат изключително тежки. Ако ние не сме готови да посрещнем последиците, как можем да сме готови да извършим превенция? Необходимо е Министерството на здравеопазването да обърне специално внимание и наработването на система за действие при кризи, включително терористичен акт, и за подготовка на медицински кадри.

В заключение ние можем да твърдим, че въпреки ниската степен на риск от терористичен акт, опасността от осъществяване не бива да бъде пренебрегвана. Реактивното мислене и подход следва да се заменят с проактивна превенция и подготовка за действия при кризисни ситуации. Като основни действащи фактори за възпирането на терористични актове, разбира се, са изпреварващите сведения, постъпващи чрез службите за сигурност и действията на правоохранителните органи, но не по-малка отговорност за това носи и навременното прекъсване на процеса "радикализация", а това няма да си случи преди да се създаде и въведе в ход единна мултиинституционална и интердисциплинарна система на държавно и обществено ниво, работеща ефективно и ефикасно система за превенция на радикализацията.

Практически предложения:

1. Да се създаде позиция на координатор по проблемите на радикализацията на ниво Съвет за сигурност към МС
2. Да се създаде постоянен формат за обсъждане на политики, свързани с превенция на радикализацията в България. Във формата да се включат задължително представители на различните министерства и ведомства, сдружението на общините, областните управители, НПО сектора.
3. Министерствата да разработят секторни политики за превенция на радикализацията и тероризма.
4. Да се разработят програми за обучение на учители, лекари, полицейски инспектори, социални работници и др. за установяване на ранни форми на радикализация и за методи на превенция.
5. Да се разработят законови норми, чрез които да се създаде организация за работа с радикализирани лица на местно ниво с участието на органите на местната власт, представителите на министерства и ведомства по места и т.н.
6. Да се създаде организация за възлагане на проучвания и анализи за рискове от радикализация в България.
7. Да се поддържат контакти с други държави и структури в ЕС за обмен на добри практики в областта на превенцията.
8. Да се изградят медицински способности за помощ и спосвяване на хората при терористични атаки и други инциденти с много жертви, включително обучение на медицински персонал, оборудване на линейки по подходящ начин, създаване на система за разпределение на пострадалите по медицински заведения и т.н.
9. Да се работи за превенция на религиозната радикализация, като се установят дискуссионни формати с участието на представители на различни вероизповедания, да се преосмисли системата на подготовка/обучение на религиозни лица.